

Nicolas Borcier, Marie Jégo, Benjamine Quenelle

Efter Bashar al-Assad: Ryssland försvagat, Turkiet stärks, men banden Putin-Erdogan består

Le Monde, 3 december 2024

Bashar al-Assad-regimen bröt samman mycket snabbare än de flesta förutspådde när upproret startade – det tog bara en dryg vecka! Det verkade som om ingen var beredd att stödja regimen: den syriska armén gjorde i stort sett inget motstånd överhuvudtaget (den bröt samman), och även de ryska styrkorna på plats stod handfallna.

Att Turkiet spelade stor roll när det gällde att iscensätta upproret är uppenbart. Likaså att Turkiet är den stora vinnaren på Rysslands och Irans bekostnad. Och Israel passade på att slå ut viktiga militärbaser på syrisk mark.

Men många frågetecken återstår att räta ut. Det gäller givetvis själva upproret, men i synnerhet om framtiden: Det gäller givetvis Syrien, men också utvecklingen i Mellanöstern i stort, Rysslands inflytande m m. Den följande artikeln handlar om sådana frågor.

Att rebellgruppen HTC störtat den syriska diktatorn försvagar Putins Ryssland och stärker Erdogans Turkiet. Men de goda relationerna mellan de båda presidenterna tycks inte påverkas. Kritiken av Väst förenar de båda och ett ömsesidigt beroende gör sitt till.

Den ene gör sig hörd, den andre inte. Den syriska regimen fall har inte samma smak i Ankara som i Moskva. I lika hög grad som det är en seger för Turkiets president Recep Tayyip Erdogan, som nu ser sin regionala ställning stärkt, är det ett större bakslag för hans ryske kollega Vladimir Putin, som riskerar att förlora sitt diplomatiska inflytande i området och sina militärbaser i Syrien.

Om de skulle gå förlorade, bl a flottbasen i Tartous, skulle det vara ett slag mot Kreml som är angeläget om att behålla sin ställning i Mellanöstern, kring Medelhavet och i Afrika. ”Rysslands militära närvaro i Mellanöstern hänger bara på en tråd”, varnade den ryske militärbloggaren ”Rybar”, ansedd för att stå försvarsministeriet nära och vars tråd på plattformen Telegram har 1,3 miljoner följare, den 9 december.

Vladimir Putin har aktat sig noga för att kommentera Bashar al-Assads flykt, även om han beviljat honom asyl i Moskva, dock utan minsta form av audiens. Ledaren i Kreml, helt låst av kriget i Ukraina och ur stånd att förse regimen i Syrien med de vapen och de trupper som behövdes, övergav rätt och slätt sin äldsta allierade i Mellanöstern. ”Alla tillgängliga ryska trupper var helt och hållet koncentrerade till fronten i Ukraina. I det läget blev Bashar bara sekunda vara för Putin”, skrev den ryske journalisten Michail Zygar på sin blogg den 11 december.

Förlusten av Syrien, Rysslands mest trofasta bundsförvant i Mellanöstern, är ett ”allvarlig bakslag” för Putin, säger en västlig diplomat baserad i Moskva. ”Kriget i Ukraina gör att Kreml varken kan stöta sig med Iran eller Turkiet, man behöver bägges stöd. Det är orsaken till att Bashar al-Assad förlorat i värde. Det visar också hur kriget i Ukraina har försvagat Rysslands strategiska mål på andra håll. Det kan leda till att man blir av med sina militärbaser i Syrien. Och diplomatiskt rör det sig om minskat inflytande i regionen, något som gagnar Turkiet”, säger västdiplomaten.

Tre miljoner flyktingar

Omvälvningen i Syrien är däremot något som president Erdogan har mycket att tjäna på. Efter att i tretton år ha stött det väpnade upproret i Syrien befinner han sig nu i en styrkeposition. Något som bekräftas av den amerikanske utrikesministern Antony Blinkens besök i Ankara den 13 december. Erdogan har en rad olika alternativ idag. Först och främst kan han nu skicka tillbaka de tre miljoner

syrisk flyktingarna och utvidga den zon som Turkiets armé och dess underhuggare lagt beslag på i norra Syrien och driva bort kurderna därifrån.

Strax efter att rebellerna intagit Aleppo sade Turkiets inrikesminister Ali Yerlikaya att 1,3 miljoner av de syrisk flyktingarna i Turkiet kom från Aleppo och att många av dem ”inte kunde dölja sin upphetsning” över möjligheten att få återvända. Det mycket dystra ekonomiska läget i Turkiet, med en inflation kring 50 procent, har fått förhållandet att svalna till de syrisk flyktingarna. Antisyrisk stämningar har ökat bland den turkiska befolkningen. De tidigare ”bröderna” har utsatts för pogromer och deras närvaro har blivit en politisk fråga av största betydelse för det styrande Rättvise- och utvecklingspartiet (AKP).¹ I mars tillskrevs AKP:s förlust i kommunalvalet att en del av väljarna betraktade regeringens flyktingpolitik som alltför generös.

Den 9 december sade utrikesminister Hakan Sidan att ”Turkiet kommer att fortsätta att verka för att syrierna tryggt och frivilligt ska kunna återvända och delta i återuppbyggnad av sitt land”. En baktanke är också att det ska gynna turkiska företag. Bland annat i det till stora delar förstörda Aleppo. Ett perspektiv som den 8 december fick aktierna att stiga för turkiska cementtillverkare.

Mer allmänt ”kommer Turkiet högst sannolikt att skörda frukterna av sina diplomatiska strävanden att normalisera relationerna med länderna i regionen, exempelvis Förenade Arabemiraten, som kan komma att bli först på plan i Syrien. Qatar, lierat med Ankara, kan också komma att stå i förgrunden i synnerhet som det landet 2023 började ett nära samarbete med rebelsidan och organiserade möten på turkisk mark”, säger Anton Mardasov, forskare vid Middle East Institute i Washington, på plattformen Telegram.

När Bashar al-Assad den 8 december flydde från Syrien avnjöt Erdogan det hela från Gaziantep, den stora gränsstad där hundratusentals flyktingar befinner sig. Presidenten berörde ”den nya diplomatiska situationen i Syrien” och hade intagit minen av en segrare. Ändå är det förmodligen, som Sinem Adar vid Centret för Turkiestudier i Berlin påpekar, ”för tidigt” att säga om förändringarna i Syrien verkligen kommer att gynna Turkiet. ”Mycket hänger på dynamiken mellan lokala aktörer, framför allt mellan Hayat Tahrir Al-Cham [HTC, den islamistiska grupp som fick regimen på fall] och Syriens demokratiska styrkor (kurddominerade).” Samt även ”dynamiken i relationerna mellan HTC och Ankara”, skriver Sinem Adar på plattformen X.

Det är osäkert hur mycket Turkiet legat bakom HTC-rebellernas offensiv, och som ledde till att den syrisk regimen föll på tolv dagar, men det är troligt att den turkiska underrättelsetjänsten varit informerad om marschen mot Aleppo. En sak är dock klar, rebellerna i HTC har komplicerade relationer med sin turkiske beskyddare som har ungefär 13 000 man i Idlib. Det har till och med rapporterats om väpnade sammanstötningar mellan dem.

Turkiet är också den enda öppningen mot omvärlden för rebellgrupperna. Nära den turkiska provinsen Hatay är Idlib starkt beroende av turkisk logistik, bl a vad gäller elförsörjning och mobilnätet. Över fyra miljoner syrier från hela landet i övrigt sitter inklämda i detta upprorsnästa beläget mellan den turkiska gränsen i väster och de zoner som behärras av underhuggare till Turkiet i norr.

Idlib var en del av fyra rebellzoner (Idlib och norra Homs, östra Ghouta i Damaskus förorter och provinsen Deraa i söder) där ett eldupphör var tänkt att råda enligt Astana-överenskommelsen. Den första konferensen med det namnet ägde rum i slutet av januari 2017 i Kazakstans huvudstad under samordning av Moskva och med deltagande av Ankara och Teheran och mynnade ut i upprättandet av de sk ”ner-eskalerings zonerna).

Skärpt tonläge

Hur har dagens läge uppstått? Rysslands ingripande i Syrien 2015 på Bashar al-Assads sida förändrade läget. Den väpnade oppositionen drevs långsamt ut ur sina bastioner, ett exempel är när den

¹ Svenska Wikipedia om AKP: [Rättvise- och utvecklingspartiet](#).

syrisk armén i december 2016 återtog Aleppo. Sedan olika medlingsförsök i FN-regi misslyckats gav Väst fria händer åt de tre länder som räknades militärt i Syrien: Ryssland, Turkiet och Iran. Det ledde till Astana-avtalet.

Enligt detta, undertecknat av Moskva, Ankara och Teheran (men varken av regimen i Syrien eller oppositionen) skulle rebellerna hålla sig till de zonerna. I gengäld lovade Ryssland och regimen i Syrien att inte längre bomba dem. Det var ändå just vad som oupphörligt skedde och ”ner-eskalerings zonerna” förstördes, en efter en. Så småningom var enklaven i Idlib den enda som skonades. Det var där som Ahmed Al-Charaa, känd under sitt krigarnamn Abou Mohammed Al-Jolani, ledare för HTC, etablerade sin makt, skapade infrastruktur och framstod som en pragmatisk ledare. Enklaven var ofta målet för ryskt flyg och bombades på nytt under hösten. Det blev droppen för Turkiet, som fruktade en ny stor flyktingström mot den egna gränsen, men också för HTC som då bestämde sig för att inleda offensiven mot Aleppo.

Det är kring Syrien som relationen, en blandning av fiendskap och samarbete, uppstått mellan Vladimir Putin och Recep Tayyip Erdogan. Den 24 november 2015 sköt Turkiet ned ett rysk jaktplan vid gränsen mellan Turkiet och Syrien då två ryska piloter dödades. Nu skärptes tonläget mellan Ankara och Moskva. Medan Erdogan fördömde de ryska krigsförbrytelseerna i Syrien talade Putin om ”ett knivhugg i ryggen av dem som stöder terrorismen”. Moskva införde genast sanktioner, stoppade ryska turistresor till de turkiska badorterna (3 miljoner varje år) och blockerade importen av turkiska jordbruksprodukter.

I trångmål fick Erdogan finna sig i att i juni 2016 skicka en ursäkt till Putin där han beklagade nedskjutningen och riktade kondoleanser till de dödade piloternas familjer. Kontakterna ökade nu åter och relationerna var åter etablerade. Och de skulle hålla. Till exempel när den ryske ambassadören i Ankara, Andrej Karpov, bakifrån sköts till döds av en turkisk polisman närstående religiösa extremister när han höll ett anförande på ett konstgalleri i Ankara. Bedömarna väntade sig då ett slut på det rysk-turkiska samförståndet, men av det blev intet.

De båda presidenterna tillhör samma generation – Putin är född 1952, Erdogan 1954 – och har gemensamt att ha suttit vid makten i ett tjugotal år. I övrigt har den kommunistiske KGB-spionen och den unge anhängaren till politisk islam varken samma referenser eller bana bakom sig. De är också helt olika karaktärer. Medan Erdogan är impulsiv och benägen att ryckas med emotionellt är Putin, trots en del verbala utfall, kallblodig och kalkylerande.

Expansionism i Svarta havet

Recep Tayyip Erdogan besitter en stark politisk instinkt och är en skicklig talare. Sedan ungdomen är han islamisk aktivist och har steg för steg tagit sig mot makten. Vladimir Putin däremot är skolad inom KGB, den sovjetiska politiska polisen, och har fått makten serverad på silverbricka. 1999 utsåg Boris Jeltsin honom till sin efterträdare, Jeltsin hade vädrat sig till hans ”beslutsamma och robusta” karaktär. Båda siktar på att stärka ett nytt block av utvecklingsländer och hyser stark aversion mot dollarns hegemoni.

Likt profeter eller trollkarlar manar de sina folk till patriotiskt och andligt uppvaknande och framhåller den västliga civilisationens nedgång. Bägge ser ”mänskliga rättigheter och demokrati som oviktiga parametrar”, framhåller den ryske politiske bedömaren Fjodor Lukjanov. Båda drivs av samma hunger efter auktoritärt styre. Ändra konstitutionen i en handvändning, slå ned protester med våld, kasta oppositionella i fängelse, tysta medier och alla kritiska röster ... Deras sätt att utöva makten är likartat. I Ankara som i Moskva är presidenten den sol alla institutionella planeter snurrar kring.

Vid en första anblick tycks den syrisk regimens sammanbrott inte ha rubbat den komplexa relation som under åren knutits mellan de båda självhärskarna och företrädarna för motsatta sidor i Syrien, Libyen och Ukraina. Trots det hjärtliga samförstånd Erdogan låter påskina med sin ”vän” Putin kan

han inte undgå att lägga märke till Rysslands aggressiva expansionism i Svarta havs-området och se den som ett hot mot det egna landets trygghet säkerhetsmässigt och på energiområdet.

Att Ryssland långsamt knaprat åt sig områden runt Svarta havet, erövringen av Abchazien 2008, annekteringen av Krim 2014 och så invasionen i Ukraina i februari 2022, ses i Ankara som hot mot stabiliteten i regionen. Dessutom har kriget åter satt området kring Svarta havet i centrum för geopolitiken och omvandlat det till en möjlig terräng för konfrontation mellan Ryssland och Turkiet, som just där i århundraden tävlat med varandra om herraväldet, bl a över Krim-halvön, den mytiska vaggan för de turkspråkiga tatarerna och en gång ett protektorat för det ottomanska riket.

Ankaras omfattande militära stöd till Azerbajdzjan i dess krig hösten 2020 för att av Armenien återta kontrollen över enklaven Nagorno-Karabach riskerar att kasta den geopolitiska balansen i södra Kaukasus över ända. Ryssland ser den regionen som sin bakgård, en plats där i nära ett sekel ingen annan armé än den egna haft rätt att sätta sin fot.

Turkiet spände bågen för högt, enligt ryssarna. Men åter höll samförståndet mellan Putin och Erdogan. Den ryske presidenten sparade inte på lovorden för sin turkiske kollega. ”Ibland har vi olika uppfattningar än president Erdogan, men han är någon som står vid sitt ord, en man, en riktig karl!”, sade Putin vid sin årliga presskonferens den 17 december 2020. ”Jag tillerkänner Vladimir Putin samma goda egenskaper och jag önskar att vår relation ska fortsätta”, löd repliken från Erdogan.

Den azerbajdzjanska arméns attack i Nagorno-Karabach, med militärt stöd av Turkiet, väckte emellertid starka känslor i Moskva bland den militära eliten. På tv och sociala medier snurrade ständigt bilder av den förstörelse de turkiska drönarna åstadkommit och armenska styrkor i ryska stridsvagnar. Vladimir Putin försökte lugna det hela. Det var inte här det viktiga pågick. Det var på annat håll.

En annan händelse bidrog till att lugna stämningarna i Ryssland: samtidigt som turkiska drönare, militära rådgivare och syriska legosoldater på uppdrag av Ankara agerade för fullt i södra Kaukasus testade den turkiska armén också, för första gången, luftvärnsrobotar av typ S-400 inköpta i Ryssland. Denna missilaffär, som ingicks 2017, har visat sig vara ett mästartdrag av ett Moskva suget på att försvaga Nato, den föraktade organisation som Turkiet sedan 1952 utgör den östra pelaren av.

Genom att förse sig med rysk materiel, tekniskt oförenligt med Natos försvarssystem skapade Turkiet osäkerhet bland sina traditionella allierade och blev föremål för hårda sanktioner av Washington. I januari 2020 uteslöts ett hundratal turkiska företag från programmet för tillverkning av F-35, det amerikanska stridsflygplanet av senaste modell och som armén räknat med att kunna skaffa för att förnya det flygvapen som blivit föråldrat. Erdogan luftade då tanken på att köpa ryska jaktplan och Putin jublade.

Geopolitiska omständigheter är vad som dikterar det rysk-turkiska samarbetet. Och beroendet är ömsesidigt. Moskva behöver Turkiet för att leverera gas till sina sista europeiska kunder (Ungern och Slovakien) via gasledningarna TurkStream² och Blue Stream i Svarta havet. Efter invasionen av Ukraina är Ryssland avskuret från Europa och klarar sig tack vare den turkiska grannen, som köper rysk gas, råolja, diesel, kol, metaller och konstgödsel.

Ankara för sin del är starkt beroende av rysk energi. Efter Kina och Indien är Turkiet idag nummer tre för den ryska oljeexporten och en av Gazproms största kunder. Vid Medelhavskusten håller Rosatom, den ryska jätten inom kärnkraft, på att bygga det första kärnkraftverket i Turkiet och det kommer bara att öka beroendet. I synnerhet som kärnkraftverket helt ska skötas av Ryssland.

² Se (engelska Wikipedia): [TurkStream](#)

Kringgå sanktionerna

Turkiet är den enda Natomedlem som inte tillämpar sanktionerna mot Ryssland. Landets stora kustområde, en väloljad logistik och småföretagsamhet med stor vana vid risktagande gör landet till ett idealiskt nav i arbetet på att kringgå sanktionerna. Turkiskt luftrum förblir öppet för ryskt flyg. Landets hamnar används för vidareexport av viktiga delar av Moskvas komplexa militärt industriella komplex. Turkiska affärsmän fungerar regelbundet som mellanhänder åt ryska företag.

Det är orsaken till att Erdogan den 8 december, samma dag som Bashar al-Assad flydde från sitt hemland från den ryska basen Hmeimim, gav sin ryske kollega en kraftfull hyllning. ”Egentligen återstår bara två världsledare av någon klass, jag och Putin. Det säger jag för att jag suttit vid makten i tjugotvå år, nästan lika länge som Putin. Alla andra är antingen oskadliggjorda eller borta. Vi vill fortsätta vår dialog. Det är viktigt”, sade Erdogan under ett möte med studenterna i Gaziantep.

Att samma dag som det spektakulära bakslaget för den syriske diktatorn, den bundsförvant som Kreml satsat så mycket på och som den turkiske presidenten helt nyligen betecknade som ”blodig slaktare”, tala om Vladimir Putins internationella genomslag säger åtskilligt inte bara om hur den turkiske statschefen ser på sig själv och sitt agerande, utan också vilket betydelse han tillmäter sin partner.

Några dagar senare riktade sig Moskva till Ankara med en begäran om skydd för den egna militära personal som sedan några dagar satt fast ”i en fientlig omgivning”, enligt Kremlvänliga bloggare. De ryska soldaterna satt instängda på en rad små baser och flygfält som Moskva förfogar över i Syrien förutom de två stora militärbaser, Hmeimim och Tartous. Nu uppnåddes en överenskommelse mellan Erdogan och Putin om att de ryska militärerna och deras utrustning skulle föras över till av Turkiet kontrollerade zoner i Syrien för att sedan vidarebefordras till Ryssland.

Mer tillbakaträngd än någonsin i Syrien har Putin ett stort problem med de nya herrarna där, islamisterna i HTC, dvs just dem som hans flygvapen bombat under ett decennium. Hur förhålla sig till dem? Kreml räknar med att Turkiet ska fungera som mellanhand, framför allt i förhandlingarna om framtiden för de två militärbaser som Ryssland vill behålla i Syrien. Ett avtal har ingåtts med rebellerna skyndade sig ryska tidningar att meddela den 8 december med hänvisning till källor närstående Kreml. Moskva ”gör allt som är möjligt för att komma i kontakt med dem som kan ansvara för att säkra” landets militära installationer. ”En ytterst viktig fråga”, framhåller Fjodor Ljukanov, något av den ryske presidentens geopolitiska språkrör.

Helomvändning

Trots det ytterst prekära läget ser rysk diplomati ljus på framtiden. Efter intåget i Damaskus plundrade rebellerna Irans ambassad men lämnade den ryska helt intakt, vilket tolkas som en tänkbar öppning. För övrigt har ryska medier ändrat ordval och betecknar nu medlemmarna av HTC som ”väpnade enheter” och inte längre som ”terrorister” som ju ändå den ryske utrikesministern Sergej Lavrov gjorde så sent som den 8 december i samband, med ett möte i Doha med sina turkiska och iranska kollegor.

”Det som hänt i Syrien innebär ingalunda att Kremels politik i Mellanöstern slagits i spillror. Ett tänkbart scenario är att Moskva kan nå en uppgörelse med den nya regeringen. För Ryssland är det inget ovanligt att hitta kompromisser med radikala grupper runt om i världen och en sådan utveckling är mer trolig än det kan förefalla vid en första anblick”, skrev forskaren Nikita Smagin den 11 december på Carnegieinstitutets ryskspråkiga sajt.

Att låta ryssarna få behålla sina baser kan bli föremål för diskussioner med HTC, kanske med Turkiet som mellanhand, det landet är ju hela tiden redo att försvara intressena åt en granne som man är starkt beroende av för sin energiförsörjning. Den 9 december skrev den Kremlvänlige militäre bloggaren ”Fighterbomber”: ”Då det inte råder någon panik på våra största baser Hmeimim och Tartous förefaller det som att en uppgörelse nåtts, givetvis med hjälp av Turkiet.” Ryssland har

inte något annat alternativ än att komma överens med HTC. En helomvändning som kanske inte är så problematisk för Putin som ju alltid visat viss flexibilitet under liknande omständigheter. ”Exempelvis var det inte länge sedan som Moskva betecknade talibanerna i Afghanistan som en illegal terroriströrelse, idag är de en uppskattad partner”, påpekar Nikita Smagin.

Men för tillfället är framtiden långt ifrån löst för de två stora ryska baserna i Syrien, Hmeimim för flyget och Tartous för flottan. Enligt Guillaume Ancel, f d fransk officer och forskare, ”tjänar inte de ryska baserna bara för rent militära operationer, de används också i underrättelsesyfte. Till exempel är det känt att det är via de baserna som ryssarna försett Houthi-rebellerna med information och gjort det möjligt för dem att korrigera eldgivningen mot vissa fartyg i Röda havet. Det verkar också som om Moskva från Syrien till Ukraina fört över huvuddelen av sina radaranläggningar och avlyssningssystem. Vi vet inte när det skedde men med säkerhet har det gynnat rebellerna i Syrien. Det förtjänar hela tiden att framhållas att det ryska flygets närvaro varit avgörande för Bashar al-Assad och även ryssarnas förmåga till avlyssning och underrättelseverksamhet som ju täckte hela Mellanöstern”, säger Guillaume Ancel.

Ryssarnas försvagade ställning i Syrien kommer att få konsekvenser för landets relationer med sina bundsförvanter, bl a Iran, som ju ”klart inser att Moskva inte har kapacitet att försvara dem eller ersätta den utrustning och de vapen som Israel förstörde vid sina attacker på Islamiska Republiken i september. Det här är något som starkt påverkar relationerna mellan Moskva och Teheran”, säger Guillaume Ancel.

Däremot, försätter han, skulle Ryssland galant klara sig utan baserna i Syrien och ändå kunna fortsätta operera i Mellanöstern och Afrika i och med att man har stor kapacitet beträffande lufttransporter. Vill man behålla baserna får man nog komma överens med de syriska rebellerna. ”Och vad har Ryssland annat att komma med än vapen? De nya ledarna i Syrien kan få behov av dem, om inte annat så för att återställa de lager som förstörts i de senaste israeliska bombningarna”, säger Ancel. Moskva har ytterligare ett kort. ”Bashar al-Assads tillgångar är till en del placerade i ryska banker och rebellerna kan vilja komma åt dem. Ett avtal av det slaget är inte otänkbara, inget kan uteslutas.” Och även där kan Turkiet få rollen av mellanhand.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Lästips

[Kriget i Syrien – det handlar konflikten om](#) (SVT 14/12)

Turkiets utrikesminister: [Ryssland och Iran lovade att inte ingripa mot rebellerna](#) (SVT 15/12)

[Israeliska anfall mot robotlager i Syrien](#) (Aftonbladet 16/12)

[Turkiskt ultimatum till Syrien: Avväpna kurderna](#) (DN 15/12)

[Assads första ord efter regimens fall i Syrien](#) (Expressen 16/12 2024)

[Turkiet redo att stötta Syriens nya styre](#) (SvD 1/12 2024)

(en del av artiklarna ovan kan vara låsta, bl a DN och SvD)